עין משפט נר מצוה

קכא א ב מיי' פ"ח מהל' גניבה הלכה יג יד סמג עשין עב טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף יד :

קכב ג מיי' שם הל' טו טוש"ע שם ס"ח :

קכג ד ה ו מיי' שם הל' יג יד טוש"ע שם סעיף יד :

קכד ז ח מיי' שם פ"ז הלכה יב סמג לאוין קנג טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף יט :

מסורת הש"ס

א) יבמות כב: ב) כ"א ואלה קשה מאל: ג) [צ"ל בחגיגה ט.] : ד) ס"א אלא דלא צוה לו לעשות :

תורה אור

וחייב להכריע לו טפח, היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומין אחד לעשרה בלח ואחד לעשרים ביבש, מקום שנהגו למוד בדקה לא ימוד בגסה, בגסה לא ימוד בדקה, למחוק לא יגדוש, לגדוש לא ימחוק: **גמ׳** מנהני מילי? אמר ר"ל דאמר קרא אבן שלמה וצדק צדק משלך ותן לו, א"ה אימא סיפא היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומין ואי הכרעה דאורייתא היכי יהיב ליה עין בעין? אלא רישא במקום שנהגו וכי איתמר דר"ל אסיפא איתמר היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומין מנהני מילי? אמר ר"ל דאמר קרא וצדק צדק משלך ותן לו. וכמה גירומין? א"ר אבא בר ממל אמר רב אחד מעשרה בליטרא בלח לעשרה ליטרין: אחד לעשרה בלח ואחד לעשרים ביבש וכו': איבעיא להו היכי קאמר: אחד מעשרה בלח לעשרה דלח ואחד מעשרים ביבש לעשרים דיבש, או דלמא אחד מעשרה לעשרה דלח ולעשרים דיבש? תיקו. א"ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה. ומאי משמע דהאי אל קשה הוא? דכתיב ואת אילי הארץ לקח. גבי עריות נמי הכתיב אלה? ההוא למעוטי מדות מכרת, ואלא מאי עודפייהו? דהתם אפשר בתשובה והכא לא אפשר בתשובה. וא"ר לוי קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה שזה הקדים חטא למעילה וזה הקדים מעילה לחטא. ואמר רבי לוי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם: הקב"ה ברך ישראל בעשרים ושתים וקללן בשמונה: ברכן בעשרים ושתים מאם בחקותי עד קוממיות וקללן בשמונה מואם בחקותי תמאסו עד ואת חקותי געלה נפשם, ואילו משה רבינו ברכן בשמונה וקללן בעשרים ושתים: ברכן בשמונה

מוהיה

וחייב להכריע(א). המחזיקים מלא הבשר טפח שיהא הבשר שוקל יותר מן הליטרא ובגמ' מוקי לה במקום שנהגו להכריע וה"ה לעשרה ליטרות ביחד להכריע טפח כדאמרי' בברייתא בגמרא ונותן הכרע אחד לכולן ונראה בעיני דלפחות מליטרא לא בעי' הכרע טפח דנפיש יותר מדאי הכרע טפח בדבר קל: **היה שוקל לו עין בעין.** באמצע כגון במקום שאין מכריעין נותן לו לבד המשקל את גרומיו הכרעו כדקתני אחד מעשרה בלח כו' ובגמ' מפרש לה ובגמרא נפקא לן מקראי דחייב ליתן לו מוכר משלו לבד המשקל, וגירומיו לשון הכרעה הוא וכן הגרמה דשחיטה נמי לשון הכרעה והטייה הוא שמכריע ומטה את הסכין חוץ למקום שחיטה: **בדקה.** קב: **לא ימוד בגסה.** בגסה דהוי הפסד ללוקח דאין לו משהקבין כי אם הכרע אחד ואובד ה' הכרעות ואפילו במקום שמוחקין נמי אי אפשר למחוק כל כך באמצע(ב) [א"נ משום שמודד לו בריוח ובדקה מודד יותר וכשמודד בגסה מפסיד הקונה] : **לא ימוד בדקה.** דמפסיד מוכר משום שאינו יכול למחוק כל כך : **למחוק.** את המדה : **לא יגדוש.** קונבליי"ר בלע"ז אע"פ שמוסיף לו שליש בשביל גודשא כדמפרש בגמרא וכן לא ימחוק אע"פ שפוחת מן הדמים : **גמ' מנהני מילי.** קא סלקא דעתך דבעי אהא דצריך להכריע טפח : **וצדק.** מיותר הוא למדרש אע"פ שאיפה שלימה מדדת, צדק משלך ותן לו והיינו הכרעה, ובמדה נמי למדוד בריוח כדי שיהא יתר על מדתו : **היכי יהיב ליה עין בעין.** האמרת דגזירת הכתוב הוא שיכריע בשעת המשקל : **אלא [רישא] במקום שנהגו.** כלומר אין גזירת הכתוב להכריע בשעת המשקל אלא במנהגא תליא מילתא דאם רוצין להכריע בשעת המשקל תחת גירומיו לאחר מדידה' הרשות בידו ואותו הכרע צריך טפח דאין הכתוב מקפיד אלא שיוסיף על המשקל: אי בשעת המשקל אי לאחרי כן : **מנהני מילי.** דצריך להוסיף על המשקל : **אחד מעשרה בליטרא.** כששוקלין י' ליטרין דהיינו אחד ממאה (ס"א. ומדמצריך הכרעת טפח במקום שמכריעין דייק הכי דשיעור אחד ממאה במשקל מכריע טפח והגירומין במקום הכרעה קיימי. ע"כ) ומלישנא דמתניתין דקתני אחד לעשרה בלח ולא קתני אחד מעשרה בלח דייקינן ליה הלכך חסורי מחסרא והכי קתני אחד מעשרה לעשרה בלח כן נראה בעיני וטורח היא לתנא להזכיר ב' פעמים עשרה וחיסר האחד: מתני' דקתני אחד לי' בלח ואחד לכ' ביבש איבעיא להו היכי קתני כו' ולפרושי סיפא קאתי היכי קאמר מתני' אחד מי' בלח לי' דלח והוא הדין אחד מכ' ביבש לכ' דיבש דהיינו חלק אחד מד' מאות : **או דלמא אחד מי' בלח לי' דלח וכן אחד מי' ביבש לכ' דיבש.** דהיינו חלק אחד ממאתים ואחד מי' אתרווייהו קאי ונראה משום שהלח נדבק בכלי ואינו מטיף לו הכל צריך להוסיף לו יותר מביבש : **עונשן של מדות.** אם עושה בהן עול : **מעונשן של עריות.** אם נכשל בהן : **שזה נאמר בהן אל.** עריות דכתיב "את התועבות האל" ובמדות כתיב אלה דכתיב כל עושה אלה כל עושה עול : **ואלה קשה מאל.** דמש"ה הוסיף הכתוב בהן ה' לרבות ולהגדיל הקישוי : **בעריות נמי כתיב.** "כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו" : **למעוטי מדות מכרת.** דס"ד אמינא כיון דעול מדות נקראו תועבות ה"א הרי הן בכלל כל אשר יעשה מכל התועבות אי לא כתב אלה דמשמע מיעוט ולא משום ג"ש דאפי' לא כתב אלה לא דיינינן דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אא"כ למדו מרבותיו ולא מק"ו דהאי אפשר בתשובה והאי לא אפשר בתשובה דאין עונשין מן הדין אלא ממשמעותו כדפרישית : **ואלא מאי עודפייהו.** דמדות כיון דבעריות איכא כרת ובדידהו ליכא כרת: **אפשר ליה בתשובה.** עריות מועלת תשובה אי עביד ליה תשובה מעלייתא כדכתיב (הושע יד) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם ואמרי' נמי (מכות דף כג.) כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן אבל מדות שגוזל את הרבים א"א לו בתשובה שהרי תשובתו תלויה בהשבת גזילה דכתיב "והשיב את הגזלה" (ויקרא ה) והוא אינו יודע למי יחזיר ואע"ג דאמרינן "יעשה בהן צרכי רבים" אין זו תשובה מעליא מאחר שאינו משיב לבעלים אלא שבירכו לו המוטב : **גזל הדיוט.** הקדים בו חטא למעילה דכתיב (שם) "נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו'" (ג) ומיד התחלת הגזל קרי ליה חוטא משעת כפירה וגבי הקדש כתיב "כי תמעול מעל וחטאה בשגגה" דאינו נקרא חוטא עד שנהנה : **שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.** שהקב"ה רחמן וברכתו מרובה מקללתו אבל אדם קללתו מרובה מברכתו : **בעשרים ושתים.** מאם בחקותי עד קוממיות מאל"ף שבאם עד תי"ו שבקוממיות והיינו בעשרים ושתים אותיות שבאל"ף בי"ת לבד הכפולות ומוי"ו עד מ"ם שמנה אותיות :

מוהיה

אחד מעשרה בליטרא לי' ליטרא. מלישנא דמתני' דייק דקתני אחד לעשרה ולא קתני אחד מעשרה וא"ת אמאי לא תני במתני' אחד ממאה ונראה לרשב"א לפרש דלא מיחייב גירומיו כלל מדאורייתא אלא כששוקל עשר ליטרין אבל בפחות מכאן אינו חייב מדאורייתא והא דתניא לקמן היה מבקש ממנו שלשה רבעי ליטרא לא יאמר שקול לי ג' רבעי ליטרא כו' לפי שהיה חייב הכרע על כל משקל ומשקל הני מילי גבי הכרעה דלאו דאורייתא ובמקום שנהגו :

התם אפשר בתשובה. ודוקא בעריות שאין בהן ממזרות אבל הבא על אשת איש והוליד ממנה בן או שאר עריות שיש בהן ממזרות והו מעוות לא יוכל לתקן כדאמר ג) (ביבמות (דף כב:)) וא"א בתשובה והר"ר חיים אומר אע"ג שהוא מעוות לא יוכל לתקן מ"מ אפשר בתשובה (ד) שלוה לו הקב"ה ד) דלא לוה אלא לעשות לו תשובה אבל גזלן שתשובתו הוא שיחזיר הגזילה כדכתיב והשיב את הגזלה וגו' והיכא דגזל לרבים אינו יודע למי ישיב דאע"ג דאמרי' (ב"ק דף לד:) יעשה בהן צרכי רבים מ"מ לאו תשובה מעלייתא היא :

וקללם בעשרים ושתים. מוהיה אם לא תשמעו וגו' מכאן אין נראה לר"י פירוש רב נסים גאון דפירש דהאי דמחלקים וילך מאתם נצבים כשיש שתי שבתות בין ר"ה לסוכות בלא יו"ט אע"פ שהיא פרשה קטנה ומחברין מטות ומסעי שגדולות יותר היינו משום דבעינן שיתמו שנה וקללותיה שיש קללות באתם נצבים ואין אנו רוצים שיכנסו תוכחות של שנה שעברה בשנה הבאה, דהא הכא משמע דלא קרי "קללות" אלא באם בחקותי, ובוהיה כי תבוא דקאמר מואם לא תשמעו-עד-ואין קונה' אבל משם ואילך לא חשיבי קללות, אבל נראה לר"י דלהכי אנו קורין לעולם אתם נצבים לפני ר"ה כדי להפסיק בפרשה בין קללות דשנה שעברה דוהיה כי תבוא לשנה הבאה ולכך נמי לעולם אנו קורים במדבר לפני עצרת כדי להפסיק בה בין קללות דאם בחקותי לעצרת שהוא ר"ה לפירות האילן שנדונין על הפירות והכי איתא במס' מגילה (דף לא: ושם) דקורין קללות שבתורת כהנים לפני עצרת :

מנין

רבינו גרשום

בדמים הראשונים : **פיסקא** הסיטון. היינו שקונה יין ושמן ומוליכו לשווקים ומוכרו : מקנח מדותיו אחת לל' יום שמתייבש בתוכה השמן ובעובי אותו שמן כך המדה חסירה . ובעל הבית שאינו מוכר כל כך תדיר. אחת לי"ב חדשים מקנח: חילוף הדברים . בעה"ב הוא עשיר ויש לו יותר למדוד . חנוני שבכל יום ויום מודד מקנח אחת בשבת המדה וממחה משקלותיו דשמא נדבק בהם כלום ושוקלין יותר. אבל ביבש אין צריך לקנח כל כך תדיר : וחייב להכריע לו טפח. לגבי אוכל נפש מפני שיש בו פסולת : ואם שוקל לו עין בעין. בלא הכרע: נותן לו גירומין: תוספת משקל אחד מי' מליטרא לי' ליטרא בלח לפי שבכל משקל מידבק ממנו למאזנים ואינו מפצה לו . ואחת מכ' בליטרא לכ' משקלות ביבש. מוסיף לו גירומין לפי שאינו מדבק כל כך לכף מאזנים : מקום שנהגו למוד בגסה. מי שקונה סאה נותנין לשוקלה ביחד: לא ימוד לו בדקה. כל קב בפני עצמו לפי שמודבק ממנו בכל פעם ומפסיד הלוקח: ומקום שנהגו למוד בדקה. שחייב להכריע לו בכל פעם. טפח: לא ימוד לו בגסה . לפי שממעט בהכרעות . מקום שנהגו לגדוש . אינו רשאי למחוק כדמפרש בגמ': מנה"מ. דחייב להכריע לו טפח: להכי כתב זימנא אחריתי צדק דצדק משלך ותן לו . אלא מתני' דקתני דחייב להכריע לו טפח היינו במקום שנהגו אחת מי' בליטרא לי' ליטרין היינו אחד מק'. ואחד מעשרים א) בליטרא ביבש דהיינו אחד ממאתים לי' ליטרא דיבש. או דלמא אחד מי' במשקל בלח יהיב ליה ב) כי שקיל ליה אחד מי' משקלות דלח ואחד מכ' דיבש נמי תיקו : שזה. עריות : נאמר בהן אל. דכתיב את כל התועבות האל: וזה. במדות נאמר בהן אלה ה' יותר דכתיב כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול : גבי עריות נמי הא כתיב אלה . כמו במדות דכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו וגו'. ההוא אלה דעריות לא אתי אלא לאורויי דעריות אפשר בכרת למעוטי מדות מכרת . אלא הואיל דבמדות ליכא כרת מאי עודפייהו מדעריות איכא : דעריות אפשר בתשובה . דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כרת : ומדות לא אפשר בתשובה דאין תשובה מועלת עד שיחזור הגזילה וזה גזל הרבה בני אדם ואין יודע [מאיזה] מהן: דגזל הדיוט הקדים חטא למעילה. דכתיב ונפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו: ובגזל גבוה הקדים מעילה לחטא. דכתיב כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' : מאם בחקותי תלכו עד קוממיות . היינו מא' ועד ת': קללן בשמונה אותיות. ואם לא תשמעו ועד געלה נפשם הוי ח'

א) צ"ל ואחד מעשרים בליטרא לעשרים ליטרין דיבש. דהיינו אחד מד' מאות . ב) נראה דצ"ל כי שקיל ליה אחד י' משקלות דלח ואחד כ' דיבש נמי .

פירוש רשב"ם העקרי

בהמיה ואמאי אפי' אם קיצי דמיהו לא הוי המכר מכר היכא דמחזירם וליהדרינהו וליפטר : רב ספרא הוה קרי ק"ש ואתא ההוא גברא וא"ל הב לי עסקך בכך וכך מעות וסבר דמשום מיעוט מעות הוה שתיק והעלה לו דמים מרובים ולאחר תפלתו לא רצה לקבל אלא במיעוט דמים דמעיקרא משום דגמר בלבו בכך וה"נ לגבי מעשר ירק דרבנן אתא לאשמועי' דכי היכי דהוי ההוא גברא דובר אמת בלבו להחזיק במקחו אם לא ירצה זה המוכר לטול אלא דמים הוא הדין. דליהוי ירא שמים לגבי הפרשת מעשר : מתני' הסיטון. חטין בלשון יון וקרי ליה סיטון על שם שקונה חטין הרבה ויין ופירות הרבה ומוכר לחנונים : מקנח מדותיו. בשביל שנקבץ יין ושמן ונקרש לתוכו ומתמעטת המדה כדמוקי ליה לקמיה בכלי הלח : בעה"ב שאינו מוכר תדיר כסיטון די בפעם אחת לשנה שאין נדבק בו כל כך : חילוף הדברים. סיטון אחת לשנה דכיון דמוכר תדיר אין מתייבש המשקה בתוכו כל כך אבל בעה"ב מקנח כל שלשים דמתוך שאינו מוכר תדיר מתייבש בו השמן שנשאר בכלי ומתמעטת המדה ואיכא דאמרי חילוף הדברים בשביל שהסיטון אינו מוכר תדיר כבעה"ב ולא נהירא דבמילתא דקא חזינן איזה מוכר תדיר יותר מחבירו בהא לא פליגי אבל בטעמי הדבר פליגי כדפרישית: פעמים בשבת. לפי שתדיר למכור יותר מסיטון: ובעה"ב אתאן לת"ק כן פירשו רבותינו ולא נהירא דא"כ לא סבירא לן הכי שהרי הלכה כרשב"ג במשנתנו ועוד דקא מסיים לה רשב"ג כדקתני אמר רשב"ג בד"א כו' ועוד אם איתא דפליג עליה אמאי לא קתני שיעוריה כדקתני לעיל אלא דברי הכל היא והיינו טעמא לפי שהחנוני אינו חייב להטיף ללוקח שלש טיפין כדאמרי' לעיל הלכך מה שמשתייר בכלי נדבק בכלי ומשתייר הרבה והלכך צריך קינוח תדיר אבל סיטון ובעה"ב צריך להטיף שלש טיפין ואין משתייר בכלי כי אם מעט כן נראה בעיני : וממחה. מקנח כמו ומחה ה' דמעה מעל כל פנים: משקלותיו. אבני משקל ששוקל בהן לח כגון בשר : על כל משקל ומשקל. כל פעם שהוא שוקל שנדבק בו הרבה יותר ממשקלות והלכך על כל ליטרא וליטרא שהוא שוקל צריך לקנח מאזנים : בד"א . כל קונים הללו: בכלי לח. יין ושמן: ביבש. כמון ופלפלין : וחייב כו' כבדפוס: מנה"מ. קס"ד דאהכרעה טפח קאי : וצדק. מיותר הוא לדרשה שאע"פ שמדה שלימה מדדת לו צדק משלך עוד ותן לו דהיינו הכרעה ומיהו במדה לא שייך הכרעה כי אם במשקל והוא הדין למדה שימדוד יותר מן המדה כגון אם נהגו למחוק יגדוש מעט : היכי יהיב ליה עין בעין . והא איסורא קא עביד אע"פ שמשלם לו לבסוף דבשעה שהוא מודד בעינן צדק משלך כדכתיב ואיפה שלמה וצדק האי האיפה צדק : אלא רישא במקום שנהגו . להכריע תחת גירומיו דאחר מדידה ואתא לאשמועינן דאותה הכרעה ליהוי טפח: מנה"מ . דצריך ליתן יותר מכדי מדה אחד מעשרה בליטרא כששוקל עשר ליטרין דהיינו חלק אחד ממאה ומלישנא דמתני' קא דייק דקתני אחד לעשרה בלח ולא קתני אחד מעשרה בלח הלכך חסורי מחסרא והכי קתני אחד מעשרה לעשרה בלח כן נראה בעיני וטורח היה לתנא להזכיר שני פעמים עשרה וחסר האחד: אחד לעשרה בלח ואחד לעשרים ביבש איבעיא להו היכי קתני כו' ולפרושי סיפא קאתי היכי קאמר מתני' אחד מעשרה בלח לעשרה בלח וכן אחד מעשרים ביבש לעשרים דיבש דהיינו חלק א' מארבע מאות חלקים או דלמא האי שיעורא דא' מעשרה קאי נמי אעשרים דיבש והכי קאמר א' מעשרה לעשרה דלח וה"ה לעשרים דיבש שנוטל א' מעשרה במדה שיש עשרים מדות דהיינו חלק א' ממאתים ונראה בעיני משום דמן הלח נשאר בכלי ולא מן היבש הלכך בעי הכרעה יתירא טפי מיבש: קשה עונשן של מדות. כשמודד במדה שאינה ישרה או כשעושה בו שום עול ולקמיה מפרש משום דלא אפשר בתשובה ומקרא יליף לה כדמפרש ואזיל: עריות נאמר בהן אל. כי את כל התועבות האל : במדות כתב כל עושה אלה כל עושה עול אלה משמע לשון רבים : בעריות נמי הכתיב . כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות וגו' : למעוטי מדות מכרת. דסד"א נילף התועבות תועבות לג"ש ופרכינן לרבי והא אמרינן דאין אדם דן ג"ש מעצמו אא"כ למדה מרבו ורבו מרבו והלכה למשה מסיני ותירץ לי דהכי אית לפרושי מכל התועבות מכל דברים שכתוב בהן תועבות ואפי' מדות כיון דכתיב בהן תועבות אתא אלה ומיעט ולא קאי מכל אלה התועבות דכתב לעיל מכל התועבות : ואלא כיון דבעריות איכא כרת ובמדות ליכא כרת מאי חומרייהו מעריות ואמאי כתב בהו אלה : אפשר בתשובה. דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מדין כרתן א"נ בלא מלקות תשובה מועלת בכל דבר כדכתיב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אי עבוד תשובה מעלייתא כל ימיו כו' אבל מדות דאינו יודע לכי ישיב ותשובתן תלויה בהשיב את הגזלה ואינו יכול לקיים מקרא זה הלכך אי אפשר בתשובה מעלייתא דכל ימיו והשיב את הגזלה קאי: גזל הדיוט הקדים בו חטא למעילה כדכתיב ונפש כי תחטא ומעלה מעל וכחש בעמיתו דמיד התחלת הגזל קרי ליה חטא גבי הקדש כתיב תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי וגו' לא מיקרי חוטא עד שנהנה כבר: בעשרים ושתים אותיות. כדמפרש לקמיה אם בחקותי קוממיות אל"ף שבתחלת הפרשה ותי"ו שבסופה הרי כ"ב אותיות ומוי"ו עד מ"ם שמנה אותיות

והיה

הגהות הב"ח (א) רשב"ם ד"ה וחייב להכריע לו המחזיקים וכו' ביחד צריך להכריע טפח: (ב) ד"ה לא ימוד בגסה וכו' באמצע הס"ד ואח"כ מ"ה לא ימוד בדקה וכו' למחוק כל כך ובגסה מוחק יותר אי נמי משום שמודד לו בדקה בריוח וכשמודד בגסה מכביד ומפסיד הלוקח הס"ד : (ג) ד"ה גזל הדיוט וכו' דמיד בהתחלת הגזל : (ד) תוס' ד"ה התם וכו' שלוהו הקב"ה דלא צוה לו אלא לעשות תשובה :

מבנה

סוגיא של מידות של ר' לוי

מבנה

הקב"ה משה רבינו

** שאלו היו קללות במועדות לראש השנה שהיא תחלת שנה החדשה